

İlk İslâm filozofu Kindî nevi terimini cins ve fasilla birlikte tanıma mümkün kılan üç kurucu (zâtî, cevherî) tümelden biri olarak ele almış; nevin, tanımını verdiği çok sayıdaki bireye yüklediğini, dolayısıyla o bireyler için akli sûret olduğunu vurgulamıştır. Filozofa göre felsefî araştırma sorularından olan “Nedir?” ile “Hangisidir?”in bir arada karşılığı, var olanın tanımını yani nevinı vermektedir (*Resâ'il*, I, 101, 124-125, 128). Fârâbî de Porphyrios'u izleyerek nevin tıpkı cins gibi nesnelerin özüne yönelik “Nedir” sorusuna cevap oluşturduğunu, ancak nevin cinsten daha özel olduğunu bir defa daha belirtmiştir (*Kitâbü İlsâgûcî*, s. 76-78). Ayrıca Fârâbî nevi tıpkı cins gibi “özdeşlik sağlayan kavram” şeklinde tanımlamıştır. Buna göre Zeyd ve Amr insan nevine ait olma bakımından özdeşdir (*el-Vâhîd ve'l-vaḥde*, s. 37).

İbn Sînâ ise genelde tümeller, özelle nevi terimiyle ilgili olarak kendisinden önceki birikimi ayrıntılı biçimde ele almış ve yeniden üretmiştir. Filozof nevi terimine dair iki tanım üzerinde önemle durmaktadır. Bunlardan ilki, “O nedir sorusunun cevabında söylenen iki tümelden daha özeli” şeklindedir (*Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş*, s. 55). Bu tanımda iki tümelle kastedilen cins ve nevi olup her ikisi de bir nesne hakkında sorulan “O nedir” sorusunun cevabını vermekte ortaktır. Ancak ikisini ayıran nevin cinsten daha özel bir kavram oluşudur. Diğer tanım ise “O nedir sorusunun cevabında sayıca farklı çok şeye söylenen” şeklindedir (*a.g.e.*, s. 48; Dimaşki'nin anılan tercümesinde biraz farklı verilmektedir; bk. Porphyrios, *İlsâgûcî*, s. 72). Bu tanım filozofun son dönem eserinde “yalnızca sayı bakımından farklı” nüansıyla geçmektedir (*el-İşârât*, I, 202). Farklılaşmanın nevi yani nesnelerin hakikati bakımından değil yalnızca sayı bakımından olduğu ayrımı Ebherî'nin, “O nedir sorusunun cevabında hakikat bakımından değil sayı bakımından farklılaşan birçok şeye söylenen küllî” şeklindeki nevi tanımında da vurgulanmaktadır (Esîrüddin el-Ebherî, s. 3). İbn Sînâ'ya göre bir nesnenin esas yüklemi olmak bakımından cins, nevi ve fasıl ortaktır. Ancak fasıl ötekilerden “O nedir” sorusuna değil “Hangisi” sorusuna karşılık olmakla ayrılır. Bir şeyin mahiyetini onunla ilgili zâtî-tümel kavramlarla belirlemek teoriye göre onu tanımlamak anlamına gelmektedir. Bu durumda tanıma kavuşturulan mahiyet nevi denilen tümele karşılık gelmekte olup bir nesnenin eksiksiz bir tanımı yapıldığında onun türüne ilişkin kavramsal ger-

çekliğe ulaşılmaktadır. Tanımın verdiği bilgi bir nesnenin özüne ait zâtî mânaların tamamını içerir. Bu sebeple İbn Sînâ nevin her şeyin mahiyetinde ve süretindeki hakikati olduğunu belirtmiştir (*Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş*, s. 42). Nitekim filozof, cins ve nevin birbiriyle tanımlanışını bir bilinmeyenle diğeriyle tanımlamak şeklinde yorumlayan Porphyrios'a ait yaklaşımı eleştirirken nevi teriminin yerine hakikatler, mahiyetler, zâtî formlar gibi terimlerin kullanılacağını belirtir ve bu terimlerin nevi ile eş anlamlı olduğunu vurgular (*a.g.e.*, s. 44-46; ayrıca bk. *el-İşârât*, I, 219-220).

BİBLİYOGRAFYA :

Porphyrios, *İlsâgûcî* (trc. Ebû Osman ed-Dımaşki, nşr. Ahmed Fuâd el-Ehvânî), Kahire 1371/1952, tür.yer.; a.mlf., *Isagoge: Aristoteles'in Kategorilerine Giriş* (trc. Betül Çotuksöken), İstanbul 1986, s. 31-44; Kindî, *Resâ'il*, I, 101, 124-125, 128; Fârâbî, *el-Vâhîd ve'l-vaḥde* (nşr. Muhsin Mehdi), Dârülbeyzâ 1990, s. 37; a.mlf., *Kitâbü İlsâgûcî evl'l-Medḥal* (nşr. Refik el-Acem, *el-Manṭık 'inde'l-Fârâbî* içinde), Beyrut 1985 s. 75-78; İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbihât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire 1971, I, 174-191, 202, 219-220; a.mlf., *Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş, Medḥal* (nşr. ve trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 40-57; Esîrüddin el-Ebherî, *İlsâgûcî*, İstanbul 1315, s. 3; Nihat Keklik, *İslâm Mantık Tarihi ve Fârâbî Mantığı*, İstanbul 1969-70, II, 5-14; Doğan Özlem, *Mantık*, İstanbul 1990, s. 75-84; Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (trc. Hakkı Hünler), İstanbul 2004, s. 87, 90, 131, 185.

İLHAN KUTLUER

NEV'İ

(نوعی)

(ö. 1007/1599)

Divan şairi ve âlim.

940 (1533-34) yılında Malkara'da doğdu. Adı Yahyâ'dır. Babası Pîr Ali, Ankara'dan gelip Malkara'ya yerleşmiş olan Nasuh Halife'nin oğludur. Annesi, *Muhammediyye* müellifi Yazıcıoğlu Mehmed'in soyundan gelir. Bir Halvetî şeyhi olan Pîr Ali önce Şeyh Bâyezîd-i Rûmî'ye, ardından İbrâhim Gülşenî'ye intisap etmiş, Malkara'da Turhan Bey Camii imamlığı ve sıbyan mektebi muallimliği yapmış, 952 (1545) yılında vefat edince ders verdiği mektebin hazîresine gömülmüştür (Nev'îzâde Atâî, s. 68). İlk eğitimini tasavvuf konusunda yetişkin bir zat olan babasından alan Nev'î, 957'de (1550) İstanbul'a giderek “Ahaveyn” diye bilinen iki kardeşten Karamanî Ahîzâde Ahmed Efendi'nin Dâvud Paşa Medresesi'nde ve Mehmed Efendi'nin Sahn'daki derslerine devam etti. Bu sırada Hoca Sâdeddin, Bâkî, Remzîzâde, Hüsrevzâde,

Üsküplü Vâlihî, Edirneli Mehmed Mecdî, Cevrî ve Camcızâde gibi geleceğin önemli simaları olacak şairlerle arkadaşlık kurdu (*a.g.e.*, s. 419). Ahîzâde Mehmed Efendi'ye büyük saygı ve bağlılık gösteren Nev'î hocasının Edirne'deki Beyazıt Medresesi'ne tayini üzerine onunla beraber gitti (962/1555), yine hocasının Süleymaniye Medresesi'ne tayiniyle İstanbul'a dönerek mülâzım oldu (970/1563). Gelibolu'daki Balaban Paşa ve Mesih Paşa medreseleri müderrisliğine gönderilen Nev'î (973/1566) 980'de (1572) İstanbul'da Şahkulu, ardından Murad Paşa, Câfer Ağa, bir yıl sonra da Mihrimah Sultan medreselerinde müderrislik yaptı. 993'te (1585) evlendi. İki yıl sonra tayin edildiği Çınarlı Medresesi'ndeki müderrisliği 998'e (1590) kadar sürdü. Aynı yıl Bağdat kadılığına gönderilmişse de hiç istemediği bu göreve gitmeden III. Murad tarafından Şehzade Mustafa'nın hocalığına getirildi. Bâyezîd, Osman ve Abdullah adlı şehzadelerin de katıldığı bu dersler (*a.g.e.*, s. 419) şehzadelerin öldürüldüğü 1003 (1595) yılına kadar devam etti. Daha sonra almakta olduğu maaşa ilâveten kendisine kazasker emekli maaşı bağlandı, ayrıca kayınpederi Nişancı Mehmed Bey'in kurduğu medresenin 50 akçelik yevmiyesi de verildi. 30 Zilkade 1007 (24 Haziran 1599) tarihinde vefat edince Şeyh Vefâ Camii hazîresinde Şeyh Şâban Efendi'nin yanına defnedildi (*a.g.e.*, s. 421). Yüksek seviyede tasavvuf terbiyesi almış bir şair olan Nev'î, III. Murad'ın yakın ilgisini görmüş, sultandan başka hiç kimseden armağan kabul etmemiş, dünya nimetlerine değer vermediği için eline geçen bütün servetini ihtiyaç sahiplerine dağıtmış, öldüğünde hiçbir varlığı çıkmadığı için cenaze masrafları padişah tarafından karşılanmıştır (*a.g.e.*, s. 422).

Kaynaklar Nev'înin ilim ve fazilet sahibi bir şair olduğu konusunda birleşir ve onun rind edalı, dervişmeşrep, tasavvufa, zühde ve takvâya mütemayil bir zat olduğunu ifade eder (Âşık Çelebi, vr. 140^b; Ahdî, vr. 189^b; Kınalızâde, II, 1008-1009). Daha on yaşında iken babasının telkiniyle zikre başlamış, önce Sarhoş Bâlî Efendi'ye intisap etmiş, ardından Kurt Mehmed Efendi'ye mürid olmuş, daha sonra da Şeyh Şâban Efendi'den feyiz almıştır. Tasavvuf terbiyesinin izleri şiirlerinde görülen Nev'î, Arapça ve Farsça'ya hâkim, atasözü ve deyimleri şiirlerinde ustalıkla kullanan bir şairdir. Kendisinin de ifade ettiği gibi sanat göstermeye düşkün değildir. Özellikle gazellerinde sade bir dil ve külfetsiz, akıcı bir söyleyiş görülür. Kasidelerinin nesib

bölümleri renkli hayal ve benzetmelerle örülmüştür. Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü münasebetiyle yazdığı "Sûriyye"-si de çok meşhur olmuştur (Olgun, s. 3-12; ayrıca bk. tür.yer.). Samimi ve aşk dolu bir şair olan Nev'î, divan şiirinin zirveye ulaştığı ve İran şiirini taklitten kurtularak kendi benliğine kavuştuğu XVI. yüzyılın ihmal edilemeyecek önemli şairlerindendir.

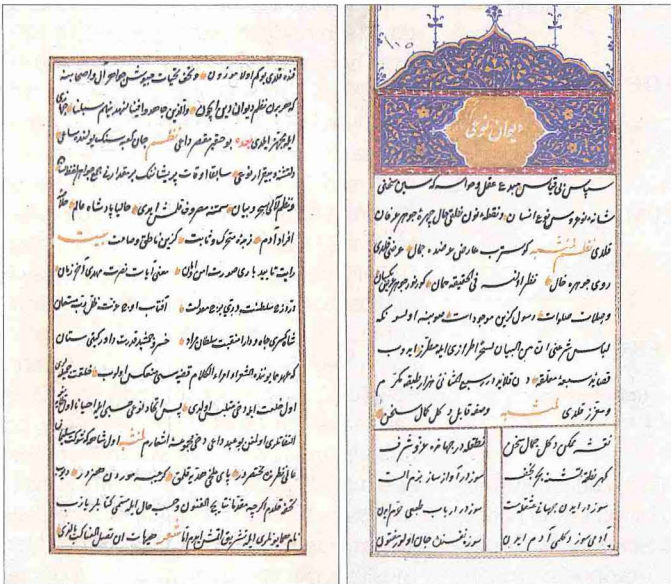
Eserleri. A) Manzum Eserleri. 1. Divan. İstanbul kütüphanelerinde bulunan bazı nüshaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4957; Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 447; Divan Edebiyatı Müzesi, nr. 157; TSMK, Revan Köşkü, nr. 780, 1966; İÜ Ktp., TY, nr. 1532, 9812, İbnülemin, nr. 2606) ve Abdullâh Öztemiz Hacıtahtiroğlu nüshası ile İstanbul kütüphanelerindeki şiir mecmualarında Nev'î'ye ait şiirler karşılaştırılarak Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri tarafından tenkitli metni yayımlanmıştır (bk. bibl.). Bu basımda altısı iyyide olmak üzere elli sekiz kaside, bir tarih, bir mesnevi, dört terkibibend, dört terciibend, bir müsemmen, iki müseddes, bir tesdis, iki tahmis, bir muhammes, dört murabba, 559 gazel, seksen iki mukatta', on bir rubâî ve on yedi müfred yer alır. İki kaside ile bir tahmis ve iki gazel Farsça'dır. Nev'î divanıyla ilgili olarak dört lisans, üç yüksek lisans (Rıdvan Uzel, *Nev'î Divanı'nda Bitkiler*, Ankara 1981, Hacettepe Üniversitesi) ve üç doktora tezi (M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlilli*, Ankara 1984; Sabahat Deniz, *Onaltıncı Yüzyıl Şairlerinden Bakî, Fuzûlî, Hayalî, Nev'î ve Yahya Divanları'nda Kozmik Unsurlar*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992; Nurray Şimşek [Kartal], *XVI. Yüzyıl Bazı Divan*

Şairlerinin Türkçe Divanlarında Bitkiler: Bakî, Fuzûlî, Hayalî, Nev'î, İstanbul 1994) hazırlanmıştır. **2. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn.** Nev'î'nin Gelibolu'da Mesih Paşa müderrisi iken 977 (1569) yılında kaleme aldığı kırk hadis tercümesidir. Bir kısmı Molla Câmi'den alınan, bir kısmı da yaygın olarak bilinen hadisler konularına göre dört bölümde toplanarak kıta şeklinde tercüme edilmiştir. Bilinen tek nüshası Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde kayıtlı olan (Kemankeş, nr. 50, vr. 5^a-10^a) eser üzerine iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Gülçin Aras, *Nev'î'nin Nevâ-yı Uşşâk ve Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn Adlı Eserleri*, 1997, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Semra Köse, *Nev'î'nin Nevâ-yı Uşşâk, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn ve Faslûn fî Fazileti'l-lşk Adlı Eserleri*, 2001, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **3. Hasb-i Hâl.** Tasavvuf konusunda yazılmış 800 beyit civarında bir mesnevidir. Nüshaları nâdir bulunan eser (İÜ Ktp., TY, nr. 2992; TSMK, Revan Köşkü, nr. 818, vr. 76^b-112^b; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 1104, 1105, 1106) Nev'î'nin şeyhi Bâli Efendi'nin işaretleriyle yazılmış ve III. Murad'a takdim edilmiştir (Nev'îzâde Atâî, s. 423). Tasavvufun belli başlı esaslarının otuz altı başlık altında anlatıldığı eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Hande Özer, *Nev'î'nin Hasb-i Hâl'i*, 1995, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kaynaklarda bunlardan başka Nev'î'nin *Gevher-i Râz*, *Leylâ ve Mecnûn*, *Terceme-i Kısâs-i Mûsâ ve Hızır*, *Münâzara-i Tûtî bâ-Zâğ* adlı mesnevilerinin bulunduğu bahsedilmektedir. Ağâh Sırrı Levend'in Millet Kütüphanesi'nde (nr.

1104) bulunduğunu bildirdiği (*Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 142) *Gevher-i Râz* Nev'î'nin *Hasb-i Hâl* adlı eseridir. Aynı kütüphanede kayıtlı olan (nr. 1105, 1106) kitaplar da *Hasb-i Hâl* nüshalarıdır. Fehmi Ethem Karatay'ın Nev'î'ye nisbet ettiği (*Türkçe Yazmalar*, I, 129) *Leylâ vü Mecnûn* ise Fuzûlî'ye aittir. Ancak bu yazmanın 75^b-112^b yaprakları arasında Nev'î'nin *Hasb-i Hâl* adlı mesnevisi yer almaktadır.

B) Mensur Eserleri. 1. Keşfü'l-hicâb min vechi'l-kitâb. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fuşûşü'l-hikem*'inin tercümesidir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar yirmi yedi peygamber adına yirmi yedi "fass"a ayrılan eserde tasavvufun en ihtilâflı ve karmaşık meseleleri açık bir dille anlatılmış ve yer yer güzel şiirlerle süslenmiştir. Nev'î bu tercümesini III. Murad'ın ve onun yakınlarından Zeyrek Ağa'nın teşviki ve Şeyh Şâban Efendi'nin himmetiyle 1002 (1593) yılında tamamlamıştır. Eserde Cendî, Dâvûd-ı Kayserî ve Molla Câmi'nin şerhlerinden yararlanılmıştır (Nev'îzâde Atâî, s. 423). Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan eserin (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 208, Kılıç Ali Paşa, nr. 582; Köprülü Ktp., nr. I/715; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1252, Revan Köşkü, nr. 488; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 476) hacmi nüshalara göre 250-300 varak arasında değişmektedir. **2. Netâyicü'l-fünûn ve mehâsinü'l-mütûn.** Nev'î'nin hemen her kütüphanede nüshaları bulunan ve tarih, hikmet, hey'et, kelâm ve usûl-i fıkıh, hilâf, tefsir, tasavvuf, rüya, remil, efsun ve tıp, felâhat-nücûm, fal ve zîc gibi on iki fenni içine alan küçük hacimli ansiklopedik bir çalışmadır (İÜ Ktp., TY, nr. 3805, 4329, 4330, 4332, 4333, 4334, 5001/2; TSMK Revan Köşkü, nr. 1077, 2046/5; British Museum, Add, nr. 7898; Bibliothek Nationale, AF, nr. 44, Suppl., nr. 197; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3825/I, Tırnova, nr. 1865/I; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emîr Hoca, nr. 535). **III. Murad'a takdim edilen eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır** (Nâdir İlhan, *Nev'î Efendi: Netâyicü'l-fünûn ve Mehâsinü'l-mütûn: Giriş-Metin-Dizinler*, 1992, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Eser ayrıca Ömer Tolgay tarafından *İlimlerin Özü* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1995). **3. Nevâ-yı Uşşâk.** Nev'î'nin küçük fakat önemli çalışmalarından biridir. Bir kıtayla başlayan bu münâcât Sinan Paşa'nın *Tazarrunâme'si* üslûbunda yazılmıştır (İÜ Ktp., TY, nr. 3958; Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 2058/5, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 795, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2839/1). Gülçin Aras

Nev'î divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 447)

ve Semra Köse eser üzerinde birer yüksek lisans tezi hazırlamıştır (yk. bk.). 4. *Faslun fi fâzileti'l-ışk. Aşkın mahiyeti ve âşıkların çektiklerini anlatan küçük hikâye ve şiirlerle süslenmiş on üç sayfalık bu risâlenin Nevâ-yı Uşşak'ın* (İÜ Ktp., TY, nr. 3958) sonunda yer alan bir nüshası bilinmektedir (Diriöz, VII [1977], s. 91). Eser üzerinde Semra Köse yüksek lisans çalışması yapmıştır (yk. bk.). 5. *Fezâilü'l-vüzerâ ve hasâilü'l-ümerâ*. Devlet idaresinde vezirin önemini anlatan on dört sayfalık bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 2893). Mukaddimeden sonra "adâlet" redifli bir kaside yer alır (a.g.e., VII [1977], s. 91). 6. *Risâle-i Şikâyet-i Rûzîgâr. Fezâilü'l-füzalâ ve hasâilü'l-ümerâ'nın* sonunda yer alan bu dört sayfalık risâle de tahminen Sinan Paşa için yazılmıştır (a.g.e., VII [1977], s. 91). 7. *Sinan Paşa'ya Mektup*. Sadrazam Sinan Paşa'nın, "Şair ehl-i ilm olmaz" sözü üzerine yazılan ve şiirin bir ilim sayıldığı, gerçek şairlerin aynı zamanda ilim sahibi olduklarını, Hz. Peygamber'in şiiri ve şairleri sevdiğini anlatan mektubun metni Nevî'nin oğlu Atâî'nin eserinde yer almaktadır (Nevîzâde Atâî, s. 324-325). 8. *Tercüme-i Münşeât-ı Hâce-i Cihân*. Bilinen tek nüshası British Museum'dadır (Or. nr. 7701; bk. İA, IX, 225). 9. *Gül-i Sadberg*. Şairin divanında da yer alan dinî-tasavvufî hikmet ve öğütlerle dolu bu kaside ayrı bir eser hüviyetinde görünmektedir (bk. DİA, XIV, 225).

Nevî'nin *Muhaşşılü'l-kelâm* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2352), *Şerh-i Risâle-i Kudsiyye, Şerhu Heyâkilü'n-nûr, Risâle-i Manîk* (İÜ Ktp., TY, nr. 1725), *Risâletü'l-kelâmiyye* (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 860/22) gibi Arapça kitapları da vardır. Nevîzâde Atâî babasının tefsir, kelâm, tasavvuf, akaid, mantık vb. konularda otuzdan fazla eserinin bulunduğunu kaydederse de (*Zeyli Şakâik*, s. 421) bunların çoğu henüz ele geçmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nevî, *Divan* (haz. Mertol Tulum – M. Ali Tan-yeri), İstanbul 1977, hazırlayanların girişi, s. VII-XIII; a.mlf., *İlimlerin Özü* (nşr. Ömer Tolgay), İstanbul 1995, s. 18; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 140^b-141^a; Ahdi, *Gülen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 774, vr. 189^b; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 95^a-96^a; Kunalizâde, *Tezkire*, II, 1008-1011; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 3289, vr. 74^b-79^a; Riyâzî, *Riyâzü's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 143^a-b; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 120 vd.; Rızâ, *Tezkire*, İstanbul 1326, s. 96; Hammer, *GOD*, III, 108; Nevîzâde Atâî, *Zeyli Şakâik*, İstanbul 1268, s. 68, 324-325, 418-427; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 329 vd.; Gibb, *HOP*, III, 173; Sicill-i Osmânî, IV, 634; Osmanlı Müellifleri, II,

437-439; Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1311, I, 29-31; İbrahim Necmi [Dilmen], *Târîh-i Edebiyyât Dersleri*, İstanbul 1338, I, 112 vd.; Sadettin Nûzhet [Ergun], *Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri*, İstanbul 1931, s. 229-230; Tahir Olgun, *Şair Nevî ve Sûriyye Kasidesi*, İstanbul 1937, s. 3-12; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 531; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Milli Ktp., nr. 611, II, 1113-1114; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 129; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 142, 166, 285, 294, 298, 300; Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Nevî Divânı'nın Tahlihi*, Ankara 1990, s. 1-19; Nadir İlhan, "Nevî Efendi: Netâyicü'l-Fünûn ve Mehâsinü'l-Mütûn", *Tuncer Gülsensoy Armağanı* (haz. Ahmet Buran), Kayseri, ts. (Bizim Gençlik Yayınları), s. 254-259; Fahri Unan, "XVI. Yüzyıl Ülemâsından Nevî Efendi'ye Göre Osmanlılarda İlim ve Âlim Anlayışı", *Ulusal Arasoy Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Bildiriler* (haz. Alâeddin Aköz v.dğr.), Konya 2000, s. 257-266; *Mu'cemü'l-mah-tûâtü'l-mevcûde fi Mektebâti İstanbul ve Anâ-tûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], III, 1653-1654; Meserret Diriöz, "Nevî", *TD*, VII (1977), s. 83-102; Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerindeki Düşünce ve Değerlendirmeleri", *TDEAD*, sy. 1, İzmir 1982, s. 15-47; Cernat Kurnaz, "Necâti Beğ, Ahmed Paşa, Hayali Beğ ve Nevî Divanlarındaki Teşbih ve Mecaz Unsurları", *TKA*, XXV/ 1 (1987), s. 127-173; Tunca Kortantamer, "Nevî Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Osm.Ar.*, sy. 11 (1991), s. 215-228; İ. Hakkı Aksoy, "Nevî'nin Bilinmeyen Şiirleri", *Erciyes*, XX/229, Kayseri 1997, s. 17-18; İ. Çetin Derdiyok, "Nevî'nin Gül-i Sadberg'i", *TK*, XXXVIII/449 (2000), s. 524-533; Abdülkadir Erkol, "Divan Edebiyatı'nda Hazanîyye ve Nevî'nin 'Hazanîyye-i Latife', İsimli Kasidesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 18, Erzurum 2001, s. 107-152; Erol Çöm, "Nevî Divanında Günlük Hayat", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, Konya 2002, s. 201-222; Hasibe Mazioğlu, "Nevî'nin Hayatı ve Kişiliği", *JTS*, XXVIII/1 (2004), s. 137-167; Abdülkadir Karahan, "Nevî", *İA*, IX, 224-226; a.mlf., "Nevî", *TA*, XXV, 214-215; F. Babinger, "Newî", *EI²* (İng.), VIII, 8-9; "Nevî", *TDEA*, VII, 42-43.

NEJAT SEFERCIOĞLU

NEV'ÎZÂDE ATÂÎ

(bk. ATÂÎ, Nevîzâde).

NEVM

(bk. UYKU).

NEVREKOP

Bulgaristan'ın güneybatısında tarihî bir kasaba.

Günümüzde Goce Delçev adıyla anılmakta olup denizden 540 m. yüksekte, Rodoplar ve Pirin dağları arasında geniş bir düzlük (Nevrekop ovası) üzerinde ve Yunan-

Bulgar sınırının 20 km. kadar kuzeyinde kurulmuştur. Mesta Karasu (günümüzde Mesta) nehri kasabanın birkaç km. doğusundan geçer ve bölgeyi Yunan Makedon-yası ile Balkanlar'ın içlerine bağlayan yolların geçmesine kolaylık sağlar. Kasaba, 9 km. kadar uzakta bulunan Nikopolis ad Mestum adlı antik yerleşmenin mirasçısı olarak ortaya çıkmış, şehrin isminin de antik Nikopolis'ten geldiği ileri sürülmüştür.

Osmanlılar döneminde bir hristiyan köyü olmaktan çıkarak bir İslâm-Türk şehri ve bölgedeki önemli bir dinî merkez haline gelen Nevrekop ve çevresi, Osmanlı idaresi altına Gazi Evrenos Bey'in Siroz ve Drama yakınlarındaki önemli kaleleri ele geçirmesi sırasında 776-785 (1374-1383) yılları arasında girmiş olmalıdır. Nevrekop ovası ve biraz kuzeyindeki Razlog / Razlık vadisinin ele geçirilmesiyle birlikte Osmanlılar, Filibe (Plovdiv) ve Çepino vadisi yoluyla Trakya ovası arasında bağ kurdular.

Osmanlı idaresinde Serez (Serres) sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Nevrekop'la ilgili ilk kayıtlara 849 (1445) tarihli defterde rastlanır (BA, MAD, nr. 525). Buna göre Nevrekop 137 hâne hristiyanından oluşan büyük bir köy durumundaydı ve döneminde bölgedeki en büyük yerleşim birimiydi. 858-859 (1454-1455) tarihli defterde ise 265 hristiyan hânesi yanında on iki hâne müslüman nüfusun varlığı dikkati çeker (BA, TD, nr. 3).

Bu tarihlerden 922'ye (1516) kadar geçen süre zarfında bölgede önemli değişimler yaşandı. Trakya ovası ve Doğu Makedonya yoluyla Anadolu'dan gelen yörükler hristiyan Bulgarlar'ın yaşadığı köylere ve Nevrekop kasabasına yerleşmeye başladı. 922-923'te (1516-1517) kasabada 319 hristiyan hânesiyle 167 müslüman hânesi mevcuttu (yaklaşık 2000 kişi). 936'da (1529-30) nüfus daha da arttı. Hristiyan hâneleri 385'e müslüman hâneleri ise 281'e çıktı. Böylece % 42'si müslüman olan 3000'e yakın sakinyle Nevrekop dönemin ölçülerine göre önemli bir kasaba özelliği kazandı. 977'ye (1569-70) doğru bölgede İslâmiyet önemli ölçüde yayıldı. Kasabada müslümanlar toplam nüfusun üçte ikisini teşkil etti. Mahalle sayıları da bu değişikliği açık bir şekilde gösterir. 1529'da beş müslüman ve on üç hristiyan mahallesi varken 1570'te bu sayı on üç müslüman ve altı hristiyan mahallesi şeklindeydi. Sonuncu tarihte müslümanların sadece % 14'ü sonradan ihtidâ edenlerden oluşuyordu. Bu da yörede yaşayan müslümanların çoğunluk itibarıyla Güney